

Ege Coğrafya Dergisi 26 (2), 2017, 107-125, İzmir-Türkiye
Aegean Geographical Journal, 26 (2), 2017, 107-125, İzmir-TURKEY

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

HES'LERİN NÜFUS VE YERLEŞME HAREKETLERİNE ETKİLERİ: YUSUFELİ BARAJI ÖRNEĞİ

Effects of Population And Settlement Movements of HEPP: Yusufeli Dam Sample

Selin BAHÇALI¹

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
selinbahcali@gmail.com*

Arda BAY

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
arda.bay@gmail.com*

Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN

*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
sozozen@comu.edu.tr*

(Teslim: 25 Ekim 2017; Düzeltme: 1 Aralık 2017; Kabul: 15 Aralık 2017)

(Received: September 25 October, 2017; Revised: December 1, 2017; Accepted: December 15, 2017)

Abstract

Increasing energy demand in Turkey causes to carry out numerous HEPP projects. A large number of HEPPs have been constructed especially in the Çoruh Basin, which has a remarkable potential, and many others have still been constructed. Therefore, there are five HEPPs in the province of Artvin which is located in the Çoruh Basin, four of them have been completed and one is still being constructed. The HEPP which is being constructed in Yusufeli district of Artvin province has been examined in the study. Although it is essential in terms of energy, it affects the people living in the region both positively and negatively. The residential areas in Yusufeli will be under the water of Yusufeli Dam, therefore new residential areas are being built. In this study, we have tried to reveal the expectations of the residents in Yusufeli from the new residential areas. And also, the places where the local residents want to migrate, the reasons, and the migration trends in their preferences for the new residential areas have been assessed. The data used in the study consists of; (i) population and migration statistics from official institutions and organizations (ii) Survey data obtained from field surveys applied in Yusufeli district. Simple Correspondence Analysis has been applied to the collected data to determine the participants' immigration tendencies for the future, and the relationship

---

¹ Sorumlu Yazar/ Corresponding author: Selin Bahçalı / selinbahcali@gmail.com

between the cities and the reasons why they want to migrate. According to the survey results, $\frac{3}{4}$ of the local people do not support dam construction. It is thought that approximately $\frac{1}{4}$ of the local people will migrate after the construction of the dam. The analysis shows that the results of the analysis, the migrations are mostly expected to the major cities with stronger bonds of countrymen/relatives for economic reasons. Although not so much, the surrounding cities have also been preferred because of their proximity to Artvin, their similarity in cultural-physical environment and owing to their health facilities are more developed than that of Yusufeli.

Keywords: Yusufeli, Çoruh catchment, dam, displaced population, internal migration

Öz

Türkiye’de artan enerji talebi, birçok HES projesinin gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Özellikle dikkate değer bir potansiyele sahip olan Çoruh Havzasında çok sayıda HES yapılmış ve halen de yapılmaya devam etmektedir. Nitekim Çoruh Havzası içerisinde bulunan Artvin ilinde dördü tamamlanmış, biri yapım aşamasında olan beş adet HES mevcuttur. Araştırma alanımızı oluşturan Artvin ilinin Yusufeli ilçesinde yapılmakta olan HES enerji açısından önemli bir yere sahip olsa da yörede yaşayan insanları hem olumlu hem de olumsuz açıdan etkilemektedir. Yapılan bu çalışma ile Yusufeli Barajı nedeniyle yaşam alanları sular altında kalacak olan Yusufeli ilçesi sakinlerinin yapılmakta olan yeni yerleşim birimlerinden beklentileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yerel halkın yeni ikamet yeri tercihlerinde var olan göç eğilimleri, nedenleri ve göç etmek istedikleri yerler değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler; (i) resmi kurum ve kuruluşlardan elde edilen nüfus ve göç istatistikleriyle (ii) Yusufeli ilçesinde uygulanan saha araştırmalarında elde edilen anket verilerinden oluşmaktadır. Elde edilen verilerden katılımcıların geleceğe yönelik göç eğilimleri, göç etmek istedikleri şehirler ve nedenleri arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için, Basit Uyum Analizi (Simple Correspondence Analysis) uygulanmıştır. Araştırma sonucunda yöre halkının $\frac{3}{4}$ ’ünün baraj yapımını desteklemedikleri belirlenmiştir. Baraj yapımı sonrasında yöre halkının yaklaşık $\frac{1}{4}$ ’ünün de göç edeceği düşünülmektedir. Analiz sonuçlarına göre olası göçler ağırlıklı olarak ekonomik nedenler çerçevesinde hemşehri/akraba bağlarının güçlü olduğu büyük şehirlere yönelmektedir. Ayrıca daha düşük yoğunlukta olmakla beraber Artvin’e yakınlığı, kültürel-fiziki çevre benzerliği ve sağlık imkânlarının Yusufeli’ye göre daha gelişmiş olması nedeniyle de çevre şehirler tercih edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yusufeli, Çoruh havzası, baraj, yerinden olmuş nüfus, iç göç

1. Giriş

Enerjiye duyulan ihtiyacın her geçen gün katlanarak artması, hükümetleri sahip oldukları kaynakları daha etkin bir şekilde kullanmaya yöneltmektedir. Her ne kadar bugün eleştirel bakılsa da gelişmekte olan ülkelerde barajlar, ihtiyaç duyulan enerjiye cevap vermeleri adına önem arz etmekte ve birçok ülkede sıklıkla başvurulan enerji üretim yöntemlerinden birini oluşturmaktadır.

Barajlar enerji üretiminin dışında; tarım alanlarının sulanması, içme ve kullanma suyu temini, taşkın kontrolü, tatlı su balıkçılığına olanak vermesi, rekreasyonel alanlar oluşturması ve su sporları gibi faydaları sayesinde kalkınmada önemli bir rol oynamış ve dünyanın çoğu

bölgesinde ekonomik kalkınma ve istihdam olanakları sağlamıştır (Sever ve Kalın 2010:67). Sağladıkları olumlu etkilerin yanında bugün dünyanın farklı alanlarında yapılmış ve yapılmakta olan barajlar, inşa edildikleri sahanın mekânsal görünümünde de belirgin değişimler oluşturmaktadır. Coğrafi ortamın hızla değişmesine neden olan baraj projeleri; mevcut fauna ve floranın olumsuz etkilenmesi, yöre halkının yerleşim alanlarının yok olması, tarihi, kültürel ve manevi değerlerin sular altında kalması gibi olumsuz etkileri beraberinde getirmektedir (Bakırcı, 2016; Fuggle ve Smith, 2000; Sönmez, 2012; Şenlik 2013). Sıklıkla yöre halkının baraj yapımı nedeniyle gerçekleştirilen kamulaştırma sonucu yerinden edilmesi ise, bu etkilerin trajik sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyada her yıl ortalama 300 adet barajın devreye girmesi, yılda yaklaşık dört milyon insanın göçe zorlanması sonucunu doğurmaktadır (Ünal, 1998:165). Ayrıca Dünya Barajlar Komisyonu tarafından yapılan çalışmada 2000 yılına kadar akarsuların %60'ı üstüne yapılan barajlar ve regülâtörler nedeniyle Dünya'da toplam olarak 40-80 milyon nüfusun yaşam alanı istisla edilmiş ve bu nüfusun göç ettiği belirlenmiştir (World Commission on Dams, 2000:4). Bu rakamlara geçim kaynakları, akarsuların doğal akış desenlerinin bozulan ve oluşan diğer ekosistem koşullarındaki değişikliklerden etkilenen nüfus da eklendiğinde sonuçlar daha da çarpıcı olmaktadır. Nitekim nehirlerle ilgili olarak yaşayan ve nehir sistemlerinin değişmesinden etkilenen 472 milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir (Richter vd., 2010:14).

Çin ve Hindistan'da gerçekleştirilen baraj projeleri, baraj nedeniyle yerinden edilmelere önemli örnekler sunmaktadır. Çin sulama, taşkın koruma ve hidroelektrik sağlayan dünyanın 50.000 büyük barajının neredeyse yarısına ev sahipliği yapmaktadır (Tilt ve Gerkey, 2016). Sahip olduğu barajlar konusunda dünyada ilk sırada gelen Çin'de, barajlara bağlı yerinden edilmeler sıkça yaşanmaktadır. Nitekim 632 km uzunluğundaki rezervuar alanına sahip Üç Boğaz Barajında (Three Gorges Dam) 1.13 milyon insan yerinden edilmiştir (Wilmsen vd., 2011). 1949-1989 yılları arasında gerçekleştirilen baraj projelerinde, barajların mühendislik ve ülkeye sağlayacağı katkılara öncelik verilirken barajdan etkilenecek olan nüfus ikinci plana atılmış (Heming vd., 2001:208), devamında gerçekleştirilen projelerde ise ön planda tutulmaya başlanmıştır. Ancak bu konu hakkında hâlen yeterli önlemler alınmamakta, hatta çeşitli kısıtlamalarla kentli nüfus korunmaya çalışılmaktadır. Örneğin Şangay ve Qingdao'da, kırsal alandan göç edenlerin belirlenen 23 meslekte (yönetim kademeleri, muhafızlık, taksi şoförlüğü, otel yönetimi vb.) çalışmaları yasaklanmıştır (Cai 1997; Li 1998). Pekin'de de işten çıkartılan şehir sakinlerine daha fazla iş imkânı sağlamak için benzer bir uygulamaya gidilmiştir. Genel olarak baktığımızda Çin'de büyük bir kısmını yerinden edilmiş nüfusun oluşturduğu kırsal göçmenlere karşı ekonomik, sağlık, eğitim gibi alanlarda ciddi ayrımcılıkların olduğu (Davin, 1998) ve yerinden

edilmiş nüfus için sıklıkla sefalet ve zorluklar içeren uzun bir geçmiş görülmektedir (Heming vd., 2001:195).

Hindistan'da da benzer bir durum söz konusudur. Hint Ulusal Sanat ve Kültür Vakfı (INTAC) tarafından yürütülen bir araştırmaya göre, Hindistan'da hem kentsel hem de kırsal alanda yerinden edilmiş kişi sayısı 85.000'e çıkmaktadır (Paranjpye, 1988). Nitekim Hirakud Barajı nedeniyle 22.144 aile, Mechkund Barajı nedeniyle 2.938 aile yerinden edilmiş ve Sardar Sarovar Barajı nedeniyle de 297 köy sular altında kalmıştır (Dutta, 2017). Fakat bu rakamlara topraksız köylüler, yerliler ve göçebeler dahil edilmezken projenin parçası olan kanal ve drenaj sistemlerinden etkilenecek nüfusun da hesaba alınmadığı belirtilmektedir (Atvur, 2014:284). Bu anlamda sonuçlar öngörülen rakamların aksine daha büyük etkilere neden olmuştur. Nitekim Narmada Projesi kapsamında öngörülen 101 köyün aksine 162 köy, Andhra Pradesh Sulama Sisteminde öngörülen 63.000 kişinin aksine 150.000 kişi ve Karnataka Sulama Projesinde de öngörü 20.000 kişinin yerine 240.000 kişi yer değiştirmiştir (Roy, 1999). Pek çok yönden büyük kitleler halinde yerel halkın yaşamını etkileyen projeler, Hindistan için baraj karşıtı hareketlerle sonuçlanmıştır. Yerel olarak başlayan hareket zamanla ulusal ve uluslararası bir hal almıştır (Das, 2016). Küresel desteğe sahip hareket farklı etnik kökenden, sınıftan, cinsiyetten gelen; farklı diller konuşan toplum üyeleri üzerinde birleştiricilik yaratmış (Routledge, 2003: 264), fakat yerel halkın durumunu iyileştirecek düzenlemelerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamanın ilerisine gidememiştir (Atvur, 2014:288).

Türkiye de Çin ve Hindistan'la benzer bir kaderi paylaşmaktadır. Nitekim Türkiye'nin 1950 ve sonrasında yaşadığı hızlı nüfus artışı, şehirleşme ve sanayileşme sonucu elektrik enerjisine duyduğu talep hızla artmıştır. Bu talepler karşısında devlet 1960 ve 1970'li yıllarda birbiri ardına baraj yatırımlarında bulunmuştur. 1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye, talep edilen enerjinin neredeyse yarısını kendi kaynaklarından sağlayabilmiştir. Ancak 2000'li yıllarda gelişen ülkelerde yaşanan gelişmelere paralel olarak enerjiye duyulan talep hızla artarken, enerji arzının yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durum akarsu

bakımından zengin olan Türkiye’de enerji üretimi amacıyla baraj projelerine verilen önemin gittikçe artmasına neden olmuştur.

Türkiye’de Samsat ile başlayıp Halfeti ile devam eden “*baraj yapımı nedeniyle yerleşmelerin yer değiştirmesi*” hadisesiyle (Bakırcı, 1997:378), ilerleyen yıllarda planlanan birçok barajın faaliyete geçmesiyle birlikte sıklıkla karşılaşmıştır. Bu durumdan çok sayıda yerleşmenin önemli ölçüde etkilendiği bilinmektedir. Bu anlamda Artvin ili sınırları içerisinde inşa edilen barajlar sonucu yerinden olan yöre halkı, yerinden edilme sonucu oluşan nüfus hareketlerine yönelik önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Borçka, Artvin Merkez ve Yusufeli ilçeleri ile Artvin’e bağlı birçok köyü içine alan Çoruh Nehri Havzası, diğer havzalar içinde var olan brüt enerji potansiyeline oranla ekonomik olarak kullanılabilir enerji potansiyeli en yüksek (% 45) olan havza durumundadır (Sever ve Kalın 2010:69). Çoruh Havzası’nın enerji olanakları raporu Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi ortak çalışmasıyla 1969 yılında tamamlanmıştır. Aynı yıl Çoruh Nehri ve kolları proje kapsamına alınmıştır. 1982 yılında Çoruh Nehri’ne ait master planı hazırlanırken, 1986’da fizibilite raporu, 1992’de ise kesin proje hizmetleri araştırmaları tamamlanmıştır. Enerji üretiminde potansiyeli bakımından Türkiye’de 3. sırada yer alan Çoruh Nehri Havzası’nın yapılan araştırmalar sonucu sahip olduğu potansiyel fark edilip havzanın üzerinde 10 adet büyük baraj yapılması planlanmıştır. Planlanan barajların 5 adedi ise Artvin il sınırları içerisinde bulunmaktadır. Borçka (1998-2005), Deriner (1998-2012), Muratlı (1998-2012) ve Artvin (2011-2015) barajları tamamlanırken, Yusufeli (2012-2019) Barajı’nın yapımı devam etmektedir.

Yapımı biten üç barajın rezervuar sahasında kalan alanlarda kamulaştırma işlemi uygulanmıştır. DSİ 26. Bölge müdürlüğü verilerine göre; Borçka Barajı’ndan 260 hektar (2.600.000 m²), Deriner Barajı’nda 519 hektar (5.190.000 m²), Muratlı Barajı’nda 220 hektar (2.200.000 m²) alan kamulaştırılmıştır. Kamulaştırılan alanların % 80’inden fazlasını ekim-dikim yapılan alanlar oluştururken, diğer kalan alanlarda az da olsa yerleşim yeri bulunmaktadır. Kamulaştırma yapılan alanlardaki yerleşim alanlarının genellikle

düşük kotta bulunan mahalleleri etkilenirken, sadece Zeytinli ve Oruçlu köylerinde yerleşim alanlarının % 90’ından fazlası su altına kalmıştır (Bahçalı, 2015).

Borçka ve Muratlı Barajlarının fizibilite ve kamulaştırma çalışmaları Deriner Barajı’ndan önce bitmiştir. Borçka ve Muratlı’da ikamet eden yöre halkı, barajların yapımı ile kamulaştırılan yerleşim alanlarını ve arazilerini kaybetmişlerdir. Bu nedenle iki baraj sahasındaki göçlerin, kamulaştırma sonrası yaşandığı görülmektedir. Deriner Barajı’nda ise kamulaştırma esnasında hak sahiplerinin neredeyse % 80’inden fazlasının, kamulaştırmadan önce Bursa, Ankara, İstanbul gibi illere göç ettiği belirlenmiştir. Deriner Barajı’nın rezervuar sahasında kalan alanlarda ekim-dikim yapan ve ikamet eden bireylerin yaklaşık % 80’inin kamulaştırma öncesi göç etmesinde, yaşanan ekonomik sıkıntılar ile Borçka ve Muratlı barajlarında yaşanan göç süreci etkili olmuştur. Gelecekte sıranın kendi yaşam alanlarına geleceğinin bilinciyle aileler, hane içerisinde göçün fayda ve maliyetlerine yönelik yaptıkları analizler sonucu baraj çalışmaları başlamadan göç etmişlerdir.

Bilindiği üzere Çoruh Nehri kıyısında bulunan yerler çevresine göre toprak, iklim, sulanabilirlik açısından daha verimli alanları oluşturmaktadır. Nehrin çevresinde tarım yaparak geçimini sağlayan halk, kamulaştırmayla bu kaynakları kaybetmiştir. Üst kotta kalan alanların eğimin fazla olması, toprağındaki verimsizlik, rüzgâr – don vb. iklimsel durumlara karşı daha az korunaklı olması gibi olumsuz birçok yöne sahip olması, ekim-dikim faaliyetlerinde verimi düşürmektir. Bu durum tarımı zor, zahmetli ve daha masraflı hale getirmektedir. Sonuç olarak, tarım alanlarının sular altında kalmasıyla ekonomik gelirini kaybeden bireyler alınan kamulaştırma bedeli ile Artvin sınırları içerisinde herhangi bir ilçeye ya da farklı şehirlere göç etmektedirler. Yapımı devam eden Yusufeli Barajı’nın bitmesiyle birlikte, aynı manzaranın Yusufeli halkı için de söz konusu olacağı aşikârdır. Nitekim Özalp ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmada, Artvin ve Yusufeli Barajlarının su tutmaya başlamasıyla birlikte; yaklaşık 12.124 kişi ve 3.031 hanenin barajlardan doğrudan etkileneceği belirlenmiştir.

Kamulaştırma sonucunda yerinden edilecek olan halkın, yeni yaşam alanlarına yönelik beklentilerini ve bu beklentilerinin gerçekleşmemesi durumundaki düşüncelerinin önceden ortaya konulması büyük önem taşımaktadır. Kamulaştırma sonrasında oluşabilecek göçlerin yönlerinin belirlenmesi ise diğer önemli husustur. Nitekim yöre halkının geleceğe yönelik göç eğilimlerinin önceden belirlenmesi, resmi makamların ileride oluşabilecek sorunların çözümüne yönelik önlem alabilmesine olanak sağlayacaktır. Yusufeli Barajı'nın su tutmaya başlamasıyla yaşam alanları sular altında kalacak olan Yusufeli ilçesi sakinlerinin yeni ikamet yeri tercihlerinde var olan göç eğilimlerini nedenleri ve yönleriyle değerlendirebilmek çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca ilçe halkının yapılmakta olan yeni yerleşim biriminden beklentileri belirlenmiştir. Değerlendirilen beklentiler ve göç eğilimleri neticesinde, geleceğe yönelik bazı göç tahminleri yapılmaya çalışılmıştır.

2. Veri ve Yöntem

Çalışmamızda kullanılan veriler; (i) resmi kurum ve kuruluşlardan elde edilen nüfus ve göç istatistikleriyle (ii) Yusufeli ilçesinde uygulanan saha araştırmalarında elde edilen (anket) verilerden oluşmaktadır. Baraj yapımı ve sonuçları hakkında bilgi ve düşünce sahibi olan hane halkıyla anket uygulaması gerçekleştirebilmek amacıyla; ilçede en az 5 yıldır ikamet eden ve Artvin nüfusuna kayıtlı olan hane halkıyla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. TÜİK verilerine göre 2016 yılında ilçe merkezinin nüfusu 7.634'tür. İlçe merkezinde hanelerin çekirdek aileden oluşan ortalama 4 kişilik bir büyüklüğe sahip olduğu düşünüldüğünde, yaklaşık 1.951 aile yaşamaktadır. Ancak toplam nüfus bilinmekle birlikte nüfusun ne kadarının 5 yıldan uzun bir süredir ilçe merkezinde ikamet ettiği bilinmemektedir. Ana kitlenin toplam sayısının bilinmemesi nedeniyle anket sayısı, ana kitle bilinmiyor $[n=t^2pq/d^2]$ formülü ile hesaplanmıştır (Cochran, 1977:796). Yapılan ön araştırmalara göre 5 yıldan kısa bir süredir Yusufeli ilçe merkezinde oturanların sayısının az olmasına bağlı olarak görülüş sıklığı (p) %0,90 ve görülme durumu (q) %0,10 olarak belirlenmiştir. Hesaplama teorik değer olarak (t) 1,96 ve %95 güven aralığında, %0,05 hata oranı

(d) ile yapılmıştır. Buna göre ana kitleyi temsil etmesi açısından asgari anket sayısı $[n=(1.96)^2*(0.90*0.10)/(0.05)^2 =138]$ 138 olarak belirlenmiştir.

Yusufeli ilçe merkezinde bulunan Merkez (75), Kazımkarabekir (25), Hasanağa (15), Ahlat (15), Erdemler (15) ve Evren (5) mahallerinde ikamet eden 150 adet hane halkıyla anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Uygulama rastgele örneklem yöntemi ve yüz yüze görüşme tekniğiyle yapılmıştır. Örneklem gruba uygulanan anket formu temel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; katılımcıların sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemeye yöneliktir. İkinci bölümde; Yusufeli halkının yaşam alanları yok olduktan sonra yeni yaşam alanlarına yönelik plân, düşünce ve beklentileriyle Yusufeli Barajı'na bakış açılarını öğrenmek amaçlanmıştır. Üçüncü bölüm ise; katılımcıların göç eğilimlerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmuştur.

Göç eylemine yönelik kararlar bireysel olarak alınabileceği gibi, hane halkının ortak kararı olarak da verilebilmektedir. Hane halkı tarafından alınan kararlarda; hane içerisinde göçün oluşturabileceği maddi-manevi kazanç ve kayıplarına yönelik yapılan analizler etkilidir. Analiz neticesinde en kazançlı sonucun göç ile elde edileceğinin belirlenmesi, haneyi göç etmeye yönlendirmektedir. Yapılan ön çalışmalarda Yusufeli'den gerçekleşen göçlerin özellikle 1980 sonrasında bireysel olmaktan ziyade, hane halkı şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu duruma istinaden yapılan araştırmada anket uygulaması hane halkı anketi şeklinde uygulanmıştır. Kırsal bölgelerde bireylerin göç kararları tüm aileyi derinden etkilemesi nedeniyle, tüm ailenin ortak kararı sonucunda gerçekleşmektedir. Ancak bu kararlarda hane büyüklerinin (anne ve baba) etkinliği oldukça fazladır.

Anket değerlendirme ve analizleri için SPSS 18 istatistik paket programıyla anket girişleri yapılmış, frekanslar çıkartılmıştır. Mülakat görüşmelerinden elde edilen bilgiler, toplanan verilerin ve bilgilerin daha ayrıntılı olarak yorumlanmasında katkı sağlamıştır. Katılımcıların geleceğe yönelik göç eğilimleri, göç etmek istedikleri şehirler ve nedenleri arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için de, Minitab 17 istatistik paket

programı yardımıyla *Basit Uyum Analizi (Simple Correspondence Analysis)* uygulanmıştır.

Anket sorularında karşımıza çıkan kategorik veriler, değişkenler arasındaki ilişkinin genellikle çapraz tabloları içeren ki-kare analizi ile incelenmektedir. Ancak çapraz tabloların analizinde ki-kare analizi özellikle satır ve sütun değişkenlerine ait kategori sayısının fazla olması ve buna bağlı olarak göze frekanslarının yetersiz kalması durumunda kullanılamaz hale gelmektedir. Bu gibi durumlarda uyum analizi, kategorik verilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştıran çok değişkenli grafiksel bir analiz yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Seyfullahoğulları, 2003).

Uyum analizinin temel amacı, iki veya daha fazla kategorik değişken arasındaki benzerlikleri ya da farklılıkları uzaklıklar cinsinden ifade ederek değişkenlerin kategorilerini az boyutlu bir uzayda noktalar şeklinde göstererek analiz etmektir (Clausen, 1998; Özdamar, 2002). Bu analiz yardımıyla iki ya da daha çok kategorik değişken arasındaki ilişki açıklanıp, veri matrisinin satır ve sütun bölgelerine ayrıştırılması üzerine yoğunlaşmaktadır (Suner ve Çelikoğlu, 2010:45). Analiz sonucu çapraz tablolar arasındaki her bir değişkenin satır ve sütun kategorileri ile ilişkisini grafiksel olarak göstermekte ve bu gösterimi sağlayacak basit faktörler geliştirerek çapraz tabloların boyutunun azaltılmasıyla incelemeyi ve yorum yapmayı sağlamaktadır (Alpar, 2013).

Kontenjans tablosundaki değişken sayısına bağlı olarak analiz *Basit ve Çoklu Uyum Analizi* olarak ikiye ayrılmaktadır. İki faktörün düzeyleri arasındaki ilişkileri belirlemek için *Basit Uyum Analizi*, üç veya daha çok kategorik değişkenden oluşan veri setleri için *Çoklu Uyum Analizi* kullanılır (Işıklar vd., 2011:115). Çalışmada kullanılan analiz katılımcıların *göç etmek için hangi nedenle hangi ili tercih edeceği sorusuna* cevap aramak için uygulanmıştır. Bu nedenle kullanılan veri seti *katılımcıların tercih ettikleri il ve bu ili tercih etme sebeplerinden* oluşmakta olup, iki faktör arasındaki ilişkiler belirlenmek amacıyla *Basit Uyum Analizi* kullanılmıştır.

3. Araştırma Alanının Özellikleri

3.1. Yusufeli kasabasının konumu ve özellikleri

Araştırma alanımız; Karadeniz'in doğusunda bulunan Artvin iline bağlı Yusufeli ilçe merkezidir (Şekil 1). Artvin il merkezinin güneybatısında yer alan ilçenin denizden yüksekliği 560 m, yüzölçümü 2.327 km²'dir. Artvin'e yaklaşık 104 km, Erzurum'a 139 km mesafededir. Yusufeli'nin topoğrafyası, dağlık sahalardan ve bu sahaları Çoruh Nehri ve kolları tarafından birbirinden ayıran vadilerden oluşmaktadır. Nitekim kuzeyinde Kurt Dağı (3.175 m), kuzeybatısında Altıparmak (3.562 m) ve Kaçkar dağları (3.937 m), batısında Güngörmez Dağı (3.384 m), güneyinde Kemerli Dağı (2.770 m) ve doğusunda Avsek Dağı (2.730 m) yer almakta olup alanın en alçak kesimini güneybatı-kuzeydoğu istikametinde uzanan Çoruh Vadisi oluşturmaktadır (Tıraş vd., 2010:177). Yüksek dağlar ve vadilerle çevreli sahada ortalama yükselti farkı 2.500 m'yi bulabilmektedir. Yusufeli'nin de içinde yer aldığı Çoruh Vadisi Türkiye'nin en zengin biyoçeşitliliğe sahip alanlarından biridir.

Yusufeli konum itibarı ile Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu kültürünün birbirine yaklaştığı bir alanda bulunmaktadır. Yusufeli 1 ilçe merkezi, 63 köy ve yaylaları ile birlikte tarım ve hayvancılığın hâkim olduğu kırsal sosyo-ekonomik karaktere sahiptir.

Yusufeli'de halkın temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Çoruh Vadisi boyunca kurulan ve Yusufeli'de yoğunlaşan örtü altı sebze yetiştiriciliğinde; domates, biber, salatalık, patlıcan, yeşil soğan, ıspanak, marul, maydanoz gibi ürünler üretilmekte olup bu ürünler çoğunlukla Erzurum sebze hali başta olmak üzere, diğer komşu illerin pazarlarına sunulmaktadır (Artvin Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü 2012:11). Yapılan bu örtü altı yetiştiriciliği ile üretilen bitkisel ürünlerin birçoğu Yusufeli ve Artvin'in kendi ihtiyacını karşılamaktadır.

3.2. Çoruh nehri ve Yusufeli Barajı'nın özellikleri

Çoruh Nehri toplamda 431 km uzunluğunda olup, ülkemizin en yüksek debiye sahip önemli enerji potansiyeli bulunan nehridir. Yıllık ortalama

olarak 6.3 milyar m³'lük akış hacmiyle Çoruh Nehri, 5.8 milyon m³ sediment taşımaktadır. Taşdığı yüksek materyal nedeniyle Çoruh Havzası, Türkiye'de en fazla erozyona maruz kalan havzalarından birisini oluşturmaktadır (Sucu ve Dinç, 2008:33).

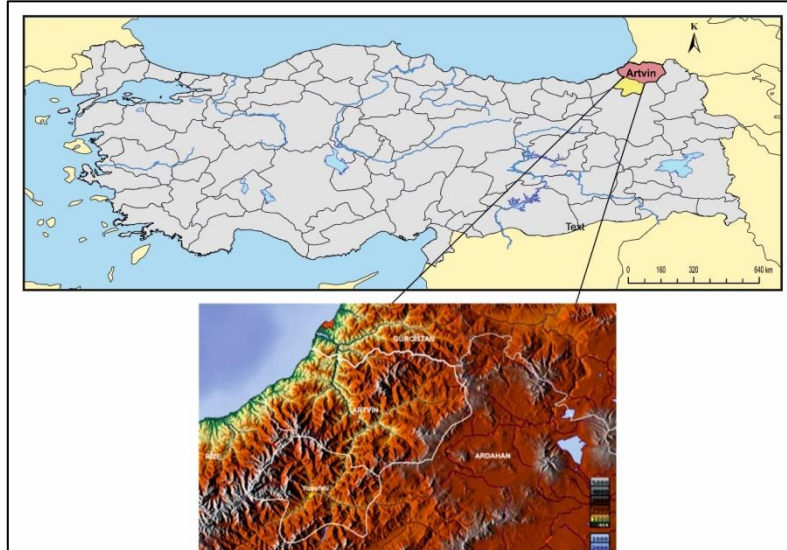
Havzada kıydan iç kesimlere gidildikçe ılıman iklimden karasal iklime doğru geçiş olmaktadır. Karadeniz'de sahile paralel uzanan sıradağlar ile birlikte yağış miktarı yükselmektedir. İç bölgelerdeki yerel termal koşullar, Çoruh Havzası'nın yağış karakterini belirleyen konveksiyon aktivitesini hızlandırmaktadır. Akarsuyun debisi İlkbahar'da (Mayıs) zirveye ulaşırken Yaz mevsiminde düşmektedir. Kar erimlerinden de beslenen Çoruh Havzasında, Nisan-Haziran aylarında eriyen karlar nedeniyle aylık debide belirgin bir artış görülmektedir (Sarış vd., 2010:4). Su potansiyeli yaklaşık 6,50 milyar m³ olan havzada yağış alanı yaklaşık 20.000 km²'dir (Fakıoğlu ve Kağnıcıoğlu, 2009:47). Uzun yıllık ortalamaya (1971-2010) göre havzanın yıllık ortalama yağış miktarı 695,9 mm/m²'dir (Kayhan ve Alan, 2012:78).

İlçe genelinde ise Karadeniz iklimi ile karasal iklim arasında bir geçiş iklimi tipi görülmekle birlikte kasaba ve yakın çevresi ile Çoruh Nehrine yakın yerlerde kurak-az nemli iklim

egemendir. Yusufeli meteoroloji istasyonunun uzun yıllar (1965–1990) ortalamasına göre sıcaklık 14,0°C, yıllık ortalama yağış miktarı ise 320 mm'dir (Koday ve Erhan, 2010:2). İlçede yıllık yağışının yarısı Mart-Haziran ayları arasında düşmektedir (DSİ, 2006). Kasabanın Çoruh Vadisi tabanında yer alması ve buna bağlı olarak yağışlı hava kütlelerin duldasında kalması, ilçenin aldığı yağışların düşük olmasına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda kasabayı şiddetli soğuklardan da korumaktadır.

Yusufeli Baraj Projesinin de içinde olduğu *Çoruh Nehri Hidroelektrik Gelişme Master Planı* 1980'lere dayanmaktadır 1982'de hazırlanan Yusufeli Projesi 1990 yılında tamamlanmış ve onaylanmıştır. Yusufeli Barajı, ilçe merkezine 9 km uzaklıkta ve Çoruh Nehri ile Oltu Çayı birleşiminin 800 metre mansabındadır (Sever, 2010:195). Yapımına 21 Aralık 2012 tarihinde başlanmış olup 2019 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Baraj yapımından toplamda bir ilçe merkezi ve dört köyün tamamı ile 16 köy kısmen su altında kalacaktır (DSİ, 2006:7).

Tamamlandığında 270 metre yüksekliğiyle Türkiye'nin birinci, dünyanın üçüncü en yüksek kemer barajı olacak Yusufeli Barajı ve HES inşaatının Nisan 2017 itibarıyla %60'lık bölümü bitirilmiştir (DSİ, 2017).

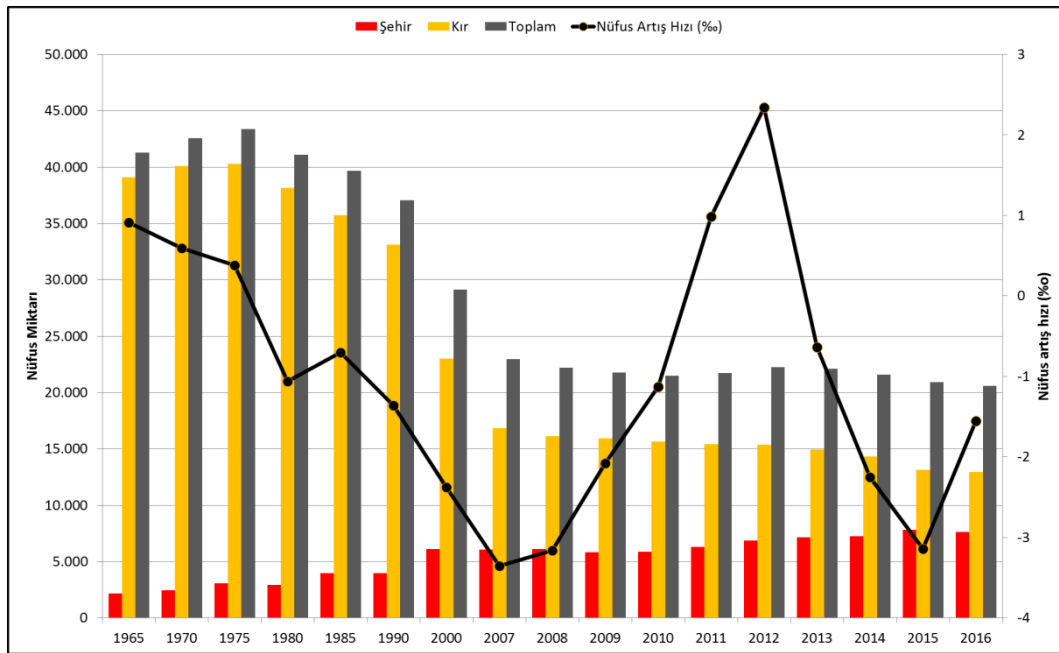
Şekil 1- Yusufeli'nin lokasyonu.
Figure 1- Yusufeli's location.

3.3. Araştırma alanının nüfus yapısındaki değişimler

Yusufeli ilçesinin 1965 yılı verilerine göre toplam nüfusu 41.304'tür. 2016'ya göre ise 20.592'dir. Nüfus artış hızı incelendiğinde, genellikle negatif bir seyir izlediği dikkat çekmektedir. Nüfus artış hızı sadece beş sayım döneminde (1960-1965 %0,91, 1965-1970 %0,59, 1970-1975 %0,38, 2011-2012 %0,99, 2012-2013 %2,34) pozitif değer almıştır. Kasabaya 2012 yılında baraj yapımında çalışmak amacıyla gelen işçiler ve Yusufeli doğumlu olup başka ilde yaşayan fakat kamulaştırmadan maddi kazanç sağlamak amacıyla Yusufeli'ye göç edip mülk sahibi olan kişilerle birlikte nüfus artmıştır. 2012-2015 yılları arasında nüfus artış hızı hızla azalmıştır. 2016 yılına baktığımızda ise nüfus artış hızının %-1,55'e gerilediği görülmektedir. Yusufeli'de nüfusun dağılımına baktığımızda, kırsal nüfusun oranı daha yüksektir. 1965'te nüfusun %94,71'i kırsal alanda yaşamaktadır. Kasabada yaşayan nüfus miktarı ilerleyen yıllarda

artmakla birlikte, kırsal alanda yaşayan nüfus hâlen daha fazladır. 2016 yılında kasabada yaşayan nüfusun oranı %37 (7.634) iken toplam 63 köyde yaşayan kırsal nüfus oranı %63'tür (12.958). 1965-2016 arası geçen 51 yıllık sürede kasabada yaşayan nüfus %350'lik bir artış oranı gösterirken, kır nüfus oranında %33'lük bir azalışın olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 2). Kırsal alandan göçlerin yoğunluğu değişmekle birlikte sürekliliğini devam ettirdiği görülmektedir.

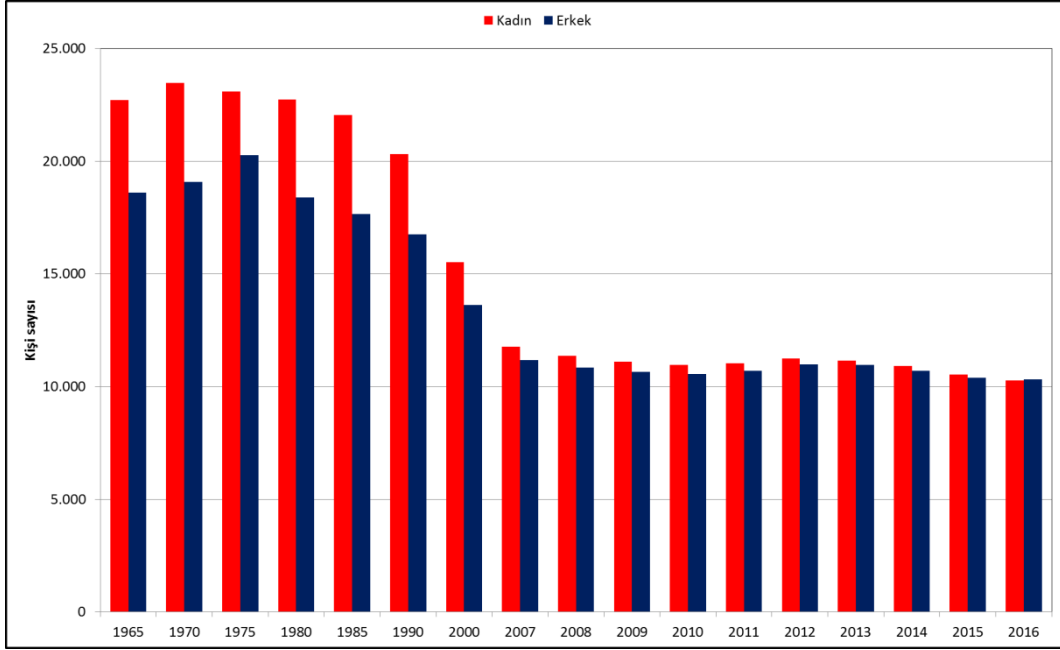
1965-2000 yılları arasında ilçede göçlerin yoğun bir şekilde devam etmesine paralel olarak önemli derecede cinsiyet eşitsizliği oluşmuştur. Kırsal alanlarda ise bu eşitsizliğin arttığı görülmektedir. 1965-2000 arası yapılan her nüfus sayımı için kadınların sayısının erkeklerden ortalama 3.649 kişi daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3). 2000 yılı sonrasında ise aradaki fark hızla kapanmıştır. Bu durumdaki en önemli etki, mevsimlik olarak göç edenlerin aile birleşmesine gitmesiyle birlikte geride kalan ailelerinin de göç etmesi ve yeni göçmenlerin hane halkıyla birlikte göçe katılmasıdır.

Şekil 2- 1965-2016 sayım yıllarına göre Yusufeli'nin kır, kent ve toplam nüfus ve nüfus artış hızı (%) (TÜİK).

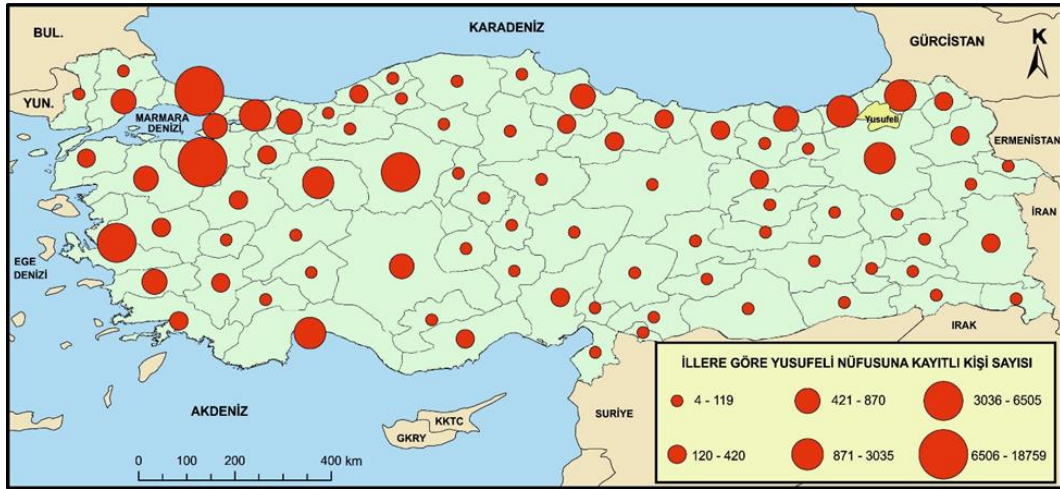
Figure 2- Yusufeli's rural, urban and total population and population growth rate (%) according to 1965-2016 census years (TUİK).

Şekil 3- Yusufeli’de sayım yıllarına göre nüfusun cinsiyet dağılımı (TUİK 1965-2016).

Figure 3- Population gender distribution according to years of census in Yusufeli (TUİK 1965-2016).

Şekil 4- 2016 yılına göre nüfus kütüğü Yusufeli’ne kayıtlı olup diğer illerde yaşayan nüfusun dağılımı.

Figure 4- By 2016 the population distribution is the population registered in Yusufeli and living in other provinces.

Yusufeli kütüğüne kayıtlı olup diğer illerde ikamet eden kişilerin sayısı oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Yusufeli’de yaşayan nüfus 20.592 iken, Artvin’in diğer ilçelerinde yaşayan kişi sayısı 2.308, diğer illerde ikamet eden bireylerin sayısı ise 72.357’dir. Yani Yusufeli

kütüğüne kayıtlı olup diğer illerde ikamet eden kişilerin sayısı, Yusufeli kütüğüne kayıtlı olup ilçede ikamet edenlerin sayısından %351 oranında daha fazladır. 2016 yılı TUİK verilerine göre Yusufeli kütüğüne kayıtlı olup diğer illerde ikamet eden bireylerin ikamet ettikleri iller ayrıntılı

olarak incelendiğinde; yoğun olarak Bursa (18.759), İstanbul (17.135), Ankara (6.505), İzmir (4.735), Kocaeli (3.035), Antalya (2.270) ve Eskişehir (1.677) gibi gelişmiş illerin yanı sıra Erzurum (2.680) ve Rize (1.825) gibi görece Artvin’den daha fazla gelişmiş ve komşuluk faktörü bulunan illere göç verdiği görülmektedir (Şekil 4). Bursa (%25,93) ve İstanbul’a (%23,68) verdiği göçler, toplam verdiği göçlerin yarısını oluşturmaktadır. Ayrıca incelenen veriler neticesinde Yusufeli’nin verdiği göçler ile Artvin genelinde verilen göçlerin %80 oranında aynı illere yöneldiği görülmektedir.

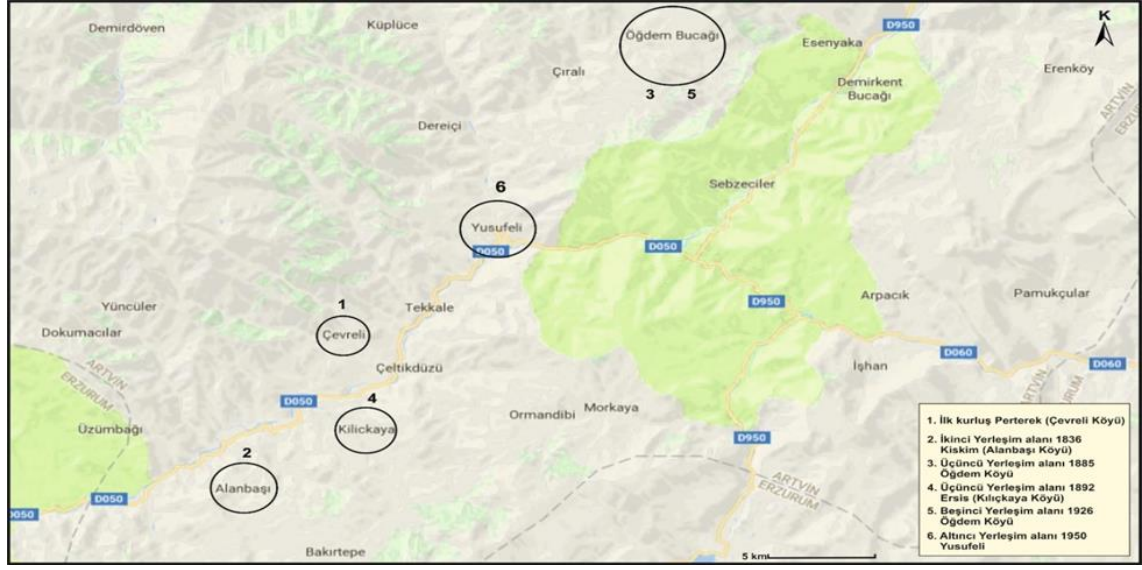
3.4. Araştırma alanının yerleşme özellikleri

7 Nisan 1538 tarihinde Erzurum eyaletine bağlı olarak kurulan Perterek sancağı (şimdiki Çevreli köyü), bugün ki Yusufeli ilçesinin ilk kuruluş yeridir. 1836’da Osmanlı Devleti tarafından gerekli görülmesi üzerine sancak yer değiştirmiş, Kiskim sancağı kurularak (şimdiki Alanbaşı köyü-ikinci yerleşim alanı) Perterek, ona bağlı bir kazaya dönüştürülmüştür. 1877–1878 Osmanlı–Rus Savaşı sonunda Berlin Antlaşması ile sınırlar yeniden değişmiş ve Artvin için idari değişim zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle Kiskim’in yeniden kaza haline getirilmesi zorunlu olmuştur. 1885 yılında Kiskim kaza yapılmış ve sancak merkezi Öğdem köyüne (üçüncü yerleşim alanı) taşınmıştır. Kazanın Öğdem’de kurulmasında sınır boyundaki askeri ve asayiş problemlerine kolayca müdahale edilmesi amaçlanmıştır. Ancak sınır boyunca yeni kurulan kalelerle güvenlik artırılmış ve kazanın Öğdem’de kalmasına gerek kalmamıştır. Ayrıca Öğdem’in zorlu topoğrafik ve iklim koşulları da kazaya ulaşımı zor kılmaktadır. Bu nedenler çerçevesinde kaza üçüncü kez yer değiştirerek 1892’de Ersis’e (şimdiki Kılıçkaya köyü-dördüncü yerleşim alanı) nakledilmiştir. 1914 yılında ismi değiştirilerek Yusufeli olarak yeniden adlandırılan kaza merkezi, Ersis’e göre Öğdem’in Artvin’e daha yakın olması ve harita itibarıyla Öğdem kaza köylerinin merkezinde yer almış olması nedeniyle yeniden Öğdem’e (beşinci kurulum alanı) nakledilmiştir. 1950 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti’nin değişen siyasi ve ekonomik gelişmelerinin bir sonucu olarak karayolu yapımı hususundaki atağı ve açılımı, ilçe merkezini yeni yapılan ulaşım

ağlarının üzerinde bulunan Ahalt köyüne (altıncı yerleşim yeri) nakledilmeye zorlamıştır (BOA, 190; BOA, C. EV; Demirel, 2010a; Demirel, 2010b; Erbaş, 2010) (şekil 5).

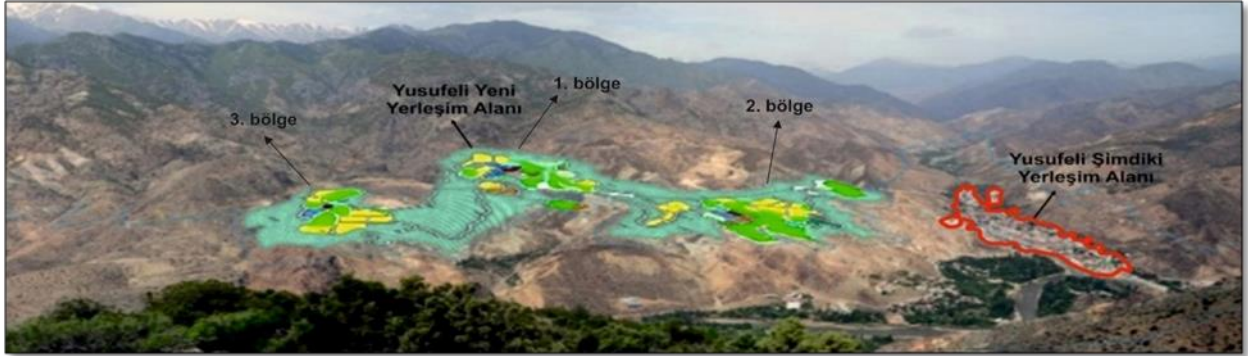
Kurulmakta olan yeni yerleşim yeri, Yansıtıcılar Bölgesi ve Sakut Deresi olarak belirlenmiştir. Yeni yerleşim yeri Yusufeli ilçe merkezinin güneybatısında ilçe merkezine yaklaşık 500 m mesafededir. Ayrıca deniz seviyesinden yüksekliği 735 m ile 900 m arasındadır (Şekil 6). 107 hektar üzerine kurulacak olan yeni yerleşim yeri üzerinde mevcut yerleşim bulunmamaktadır. Yusufeli yeni yerleşim yerinin alt yapı çalışmaları kapsamındaki kazı çalışmalarına 2 Mart 2015 tarihinde başlanmış ve halen devam etmektedir. Yerleşim yerinde yapılan çeşitli çalışma ve analizlerle heyelan riski olduğu belirlenmiş, ancak bu risk göz ardı edilmektedir (TBBM, 2015).

13 Mayıs 2014 tarihinde askıya çıkan *Yusufeli Yeni Yerleşim Alanı Nazır İmar Planı*’na göre yeni yerleşim alanının 3 bölgeden oluşması planlanmıştır. Ticaret alanları, yönetim birimleri, konut alanları, rekreasyon alanları, spor alanları, baraj gölü rezervuarında marina, otopark, eğitim ve sağlık tesisleri, ibadethaneler, sosyal ve kültürel tesislerden oluşması öngörülen 1.bölge toplamda 46 hektarlık alandan oluşacaktır. Konut alanlarıyla birlikte eğitim, sağlık ve spor tesislerinden oluşacak 2. gelişim alanı 30 hektarlık alan üzerine kurulacaktır. Konut alanlarının yanı sıra, ticaret, eğitim sağlık ve sosyal alanlardan oluşması planlanan 3. bölge ise 15 hektarlık alanı kapsayacaktır (Yusufeli Belediyesi, 2014). Mayıs 2017 itibarıyla ilçenin taşınacağı yerleşim alanındaki altyapı çalışmalarının %90’ı tamamlanmıştır. Diğer iki bölgenin alt yapı çalışmaları devam etmekle birlikte 2017 yılı sonunda alt yapı çalışmalarının tamamen bitmesi beklenmektedir. 2023 yılı itibarıyla ilçenin yeni yerleşim alanına nakledileceği düşünülmektedir.

Şekil 5- Yusufeli ilçesinin topografya haritası ve ilçenin kuruluş tarihlerine göre sırasıyla taşındığı altı yerleşim alanı.

Figure 5- The six settlements in which the Yusufeli district's topography map and the district were relocated according to their establishment dates respectively.

Şekil 6- Yusufeli'nin yeni yerleşim yeri ve plânı. (Fotoğraf DSİ'den alınmış olup üzerinde düzenlemeler yapılmıştır)

Figure 6- Yusufeli's new settlement and plan. (Photo taken from DSİ and edited on it)

4. Bulgular

4.1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

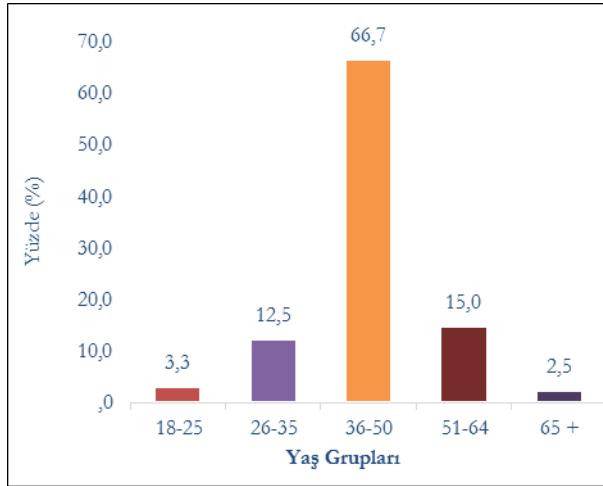
TÜİK verilerine göre 2016'da Yusufeli ilçe merkezinde ikamet eden nüfusun (7.634) yaş dağılımları incelendiğinde, nüfusun %29'unun 0-19 yaş arası çocuk ve gençlerden, %63'ünün 20-65 arası çalışma çağındaki aktif nüfustan (20-24 yaş grubu %7, 25-34 yaş grubu %19, 35-49 yaş grubu %22, 50-64 yaş grubu %15) ve %8'inin de 65 yaş

ve üstü nüfustan oluştuğu görülmektedir. Saha çalışmasının sonuçlarına göre katılımcıların en yoğun olduğu yaş grubu %67 ile 26-64 arası çalışma çağındaki aktif nüfustur (Şekil 7).

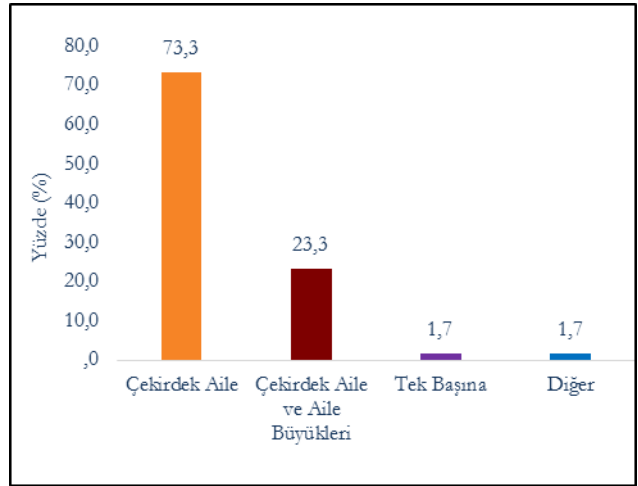
Katılımcıların %73,3'ü çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Yusufeli halkının adet, örf, geleneklere bağlılığı ve burada mahalle baskısının yüksek olması, geniş aile geleneğinin günümüze kadar devam etmesine neden olmuştur. Bu duruma paralel olarak katılımcıların yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü (%23,3) geniş aile ile beraber yaşamaktadır. Geçmişte aile

büyüklerini bakımı için çeşitli sağlık ve rehabilitasyon merkezlerine bırakan kişi sayısı oldukça azdır. Ancak göçün bir sonucu olarak son yıllarda Yusufeli’de yaşlı bakım evlerine olan ihtiyaç artmıştır. Bu durum üzerinde özellikle, yaşlıların göç sürecine dahil olmak istememesi ve

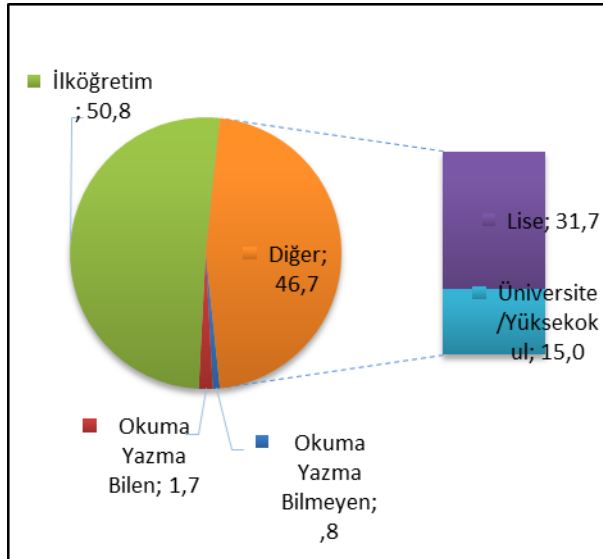
ömürlerinin kalan süresini daha önceden göç etmiş olan akrabaları ile birlikte farklı bir ilde geçirmek yerine, doğup büyüdüğü yerlerde geçirmek istemeleri etkili olmaktadır. Ayrıca katılımcıların %1,7’si tek başına ve %1,7’si de diğer cevabını vermiştir (Şekil 8).

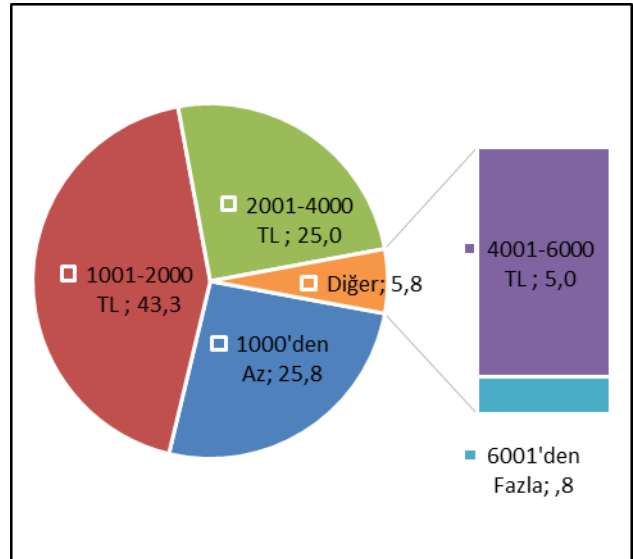
Şekil 7- Katılımcıların yaş grupları
Figure 7- Age groups of participants

Şekil 8- Katılımcıların hane halklarının kimlerden oluştuğu
Figure 8- Who are consist the households of participants

Şekil 9- Katılımcıların eğitim durumu
Figure 9- Educational status of participants

Şekil 10- Katılımcıların aylık geliri
Figure 10- Monthly income of participants

Katılımcıların %50,8'ü ilköğretim ve ortaokul, %31,7'si lise, %15'i yükseköğretim/fakülte mezunu, %1,7'si okuma yazma bilen ve %0,8'inin ise okuma yazma bilmeyen kişilerden oluşmaktadır (Şekil 9). Ayrıca yöre halkı geçimini esnaf/tüccar (%29,4), işçi (%21,3), çiftçi (%17,9), memur (%9), serbest meslek (%9,8) gibi çeşitli mesleklerde çalışarak sağlamaktadır. Yapılmakta olan barajlarda (Yusufeli ve Artvin Barajları) çalışan işçi sayısı da önemli düzeydedir. Ancak bilindiği üzere baraj işçiliği sürekli olmayıp geçici istihdam sağlamaktadır. Bu alanda çalışan kişiler, baraj inşaatı dışında çeşitli işlerde de çalışmaktadır. İşçilerin önemli kısmının mevsimlik işçilik ile geçimini sağladıkları bilinmektedir. Böylece sahip olunan mesleklere ve hanede çalışan kişi sayısına göre hane halkının gelirleri etkilenmektedir. Nitekim katılımcıların %25,8'i 1000 TL'den az, %43,3'ü 1001-2000 TL arası, %25'i 2001-4000 TL arası, %5'i 4001-6000 TL arası ve %0,9'u 6000 TL'den fazla gelire sahip kişilerden oluşmaktadır (Şekil 10). İlçede var olan iş imkânlarının yetersizliği, kadın istihdamının düşük olması, genç neslin genellikle diğer illere göç ederek haneden ayrılması gibi nedenler, hanede çalışan kişi sayısının azlığına yol açmaktadır. Bu nedenle katılımcıların %69,1'inin aylık toplam gelirleri 2000'den azdır.

4.2. Yöre sakinlerinin Yusufeli Barajı hakkındaki düşünceleri ve projeden beklentileri

Barajın su tutmaya başlamasıyla birlikte su altında kalacak alanlar incelendiğinde; %23'ü tarım alanı, %4'ü mera-çayır, %1'i orman, %26'sı çalı-step, %12'si vadi tabanı, %3'ü yerleşme ve %31'i de taşlık-kayalık alanlardan oluşmaktadır (DSİ, 2006). Su altında kalan taşınmaz mal varlığına bakıldığında katılımcılar ilçe merkezi için bu oranın %66 olacağını belirtmiştir. Su altında kalan taşınmazların nitelikleri ise; ev (%62), tarla (%16,5), dükkân (%16,5) ve araziden (%5) oluşmaktadır.

Katılımcılar yeni yerleşim yeri planlanırken, sürdürülen projeden çeşitli beklentiler içerisindeyler. Katılımcıların projeye yönelik düşünce, beklenti ve istekleri ise;

1. Yeni yerleşim yeri planlanırken görüş ve düşüncelerinin önemsenmelerini

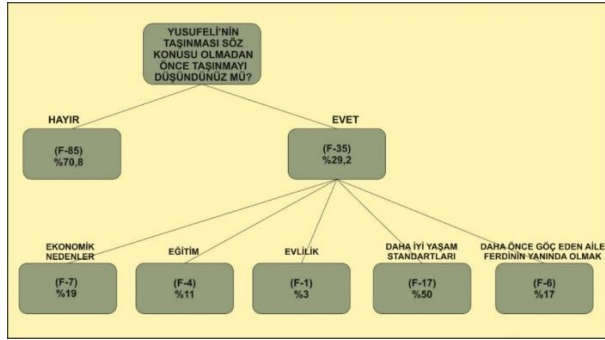
beklemektedirler. Bu yöndeki taleplerinin bir kısmının karşılandığını fakat bunun yeterli düzeyde olmadığını düşünmektedirler.

2. Kurulacak yeni yerleşim yerinin ihtiyaçları karşılayabilecek fonksiyonlara sahip olmasını arzu etmektedirler. Özellikle var olan iş imkânlarının artırılmasına yönelik büyük beklentileri bulunmaktadır.
3. Su altında kalacak tarihi ve kültürel varlıkların (Tekkale Kalesi, Hamzat 1 ve Hamzat 2 şapalları ve mezarlıklar) mümkün olduğunca kurtarılması ve yeni yerleşim yerine taşınması beklenmektedir. Bu konudaki en büyük talepleri ise mezarlıkların taşınmasına yöneliktir.

Yapılmakta olan yerleşim yerinin bazı olumsuz yönlerinin olduğuna da dikkat çekilmektedir. Yeni yerleşim yeri, var olan yerleşim yerinin 500 m üstüne kurulacaktır. Bu durum ilçenin yeni alanının, eski yerleşim yerine görece meteorolojik etkilere olan korunaklılıklarını azaltacaktır. Ayrıca vadi tabanında bulunan verimli tarım alanları barajla birlikte sular altında kalacaktır. Bu da beraberinde ekonomik gelir kaynakları olan tarım ve hayvancılığı olumsuz yönde etkileyecektir.

4.3. Katılımcıların göç eğilimleri ve geleceğe yönelik göç tahminleri

Çeşitli nedenlerle yıllardır göç veren ilçede göç olgusu, yöre halkının hafızasında önemli bir yere sahiptir. Yöre halkı özellikle ekonomik nedenlerden dolayı birçok ile göç etmektedir. Nitekim katılımcıların %29'u baraj yapımı söz konusu olmadan önce başka ile göç etmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Göç etmeyi düşünen katılımcıların göç nedenlerine bakıldığında; %19'u ekonomik nedenler, %11'i eğitim, %3'ü evlilik, %50'si daha iyi yaşam standartları ve %17'si de daha önce göç eden aile ferdinin yanında olma isteğinden oluşmaktadır. Ayrıca daha iyi yaşam standartları nedeniyle göç etmeyi düşünenlerin; ekonomik koşullarının iyileşmesini, yaşam koşullarının iyileşmesiyle paralel olarak görmeleri nedeniyle bu cevabı verdikleri belirlenmiştir (Şekil 11).

Şekil 11- Katılımcıların baraj yapımı öncesi göç eğilimleri

Figure 11- Participants migration trends before the dam construction

Yukarıda belirtilen sonuç ile Yusufeli nüfusuna kayıtlı olup diğer illerde yaşayan nüfusun dağılımı beraber olarak düşünüldüğünde; baraj yapımı sonrasında göç etmeyi düşünen kitlenin, göç etmek için hangi nedenle hangi ili tercih edeceği sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorudan hareketle *Basit Uyum Analizi* tekniği yardımıyla katılımcıların geleceğe yönelik göç eğilimleri, yön ve nedenleri açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Grafikte bahsedilen boyut, bir faktör ya da faktörün seviyelerinin ağırlıklı olarak temsil edildiği yeni faktöre verilen isimdir (Özdamar, 2002). Analiz sonucuna göre “tercih edilen iller” bir faktör oluştururken “tercih nedeni” ikinci faktörü oluşturmaktadır. *Basit Uyum Analizi* sonucunda; “sağlık”, “Artvin’e yakınlık ve benzerlik”, “ekonomik-egitim-hemşehrilik ağı” şeklinde 3 grup elde edilmiştir. Ayrıca uygulanan analizde açıklanan varyans ise %74,84 olarak bulunmuştur.

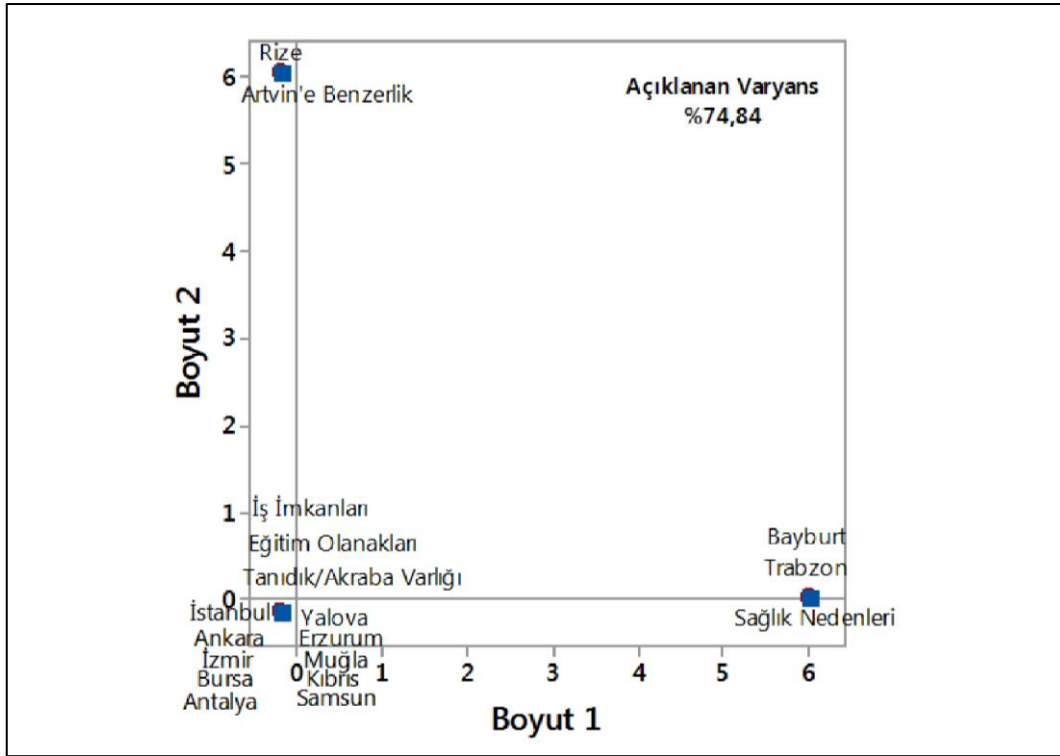
İlk grupta yer alan katılımcılar, sağlık nedeniyle Bayburt ve Trabzon illerine göç etmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Yusufeli ilçesinde bulunan sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler, özellikle uzun süreli tedavi gereksinimi duyan birey ve/veya haneleri göçe zorlamaktadır. Bu durumda göçmenler sağlık imkânları açısından gelişmiş, özellikle akraba ve hemşehrilerin bulunduğu, mesafe olarak Artvin’e yakın illere göç etmeyi tercih etmektedirler. İkinci grupta yer alan katılımcılar; Rize’yi Artvin’e benzerliği ve mesafe yakınlığı nedeniyle tercih etmektedirler. Katılımcılar için Rize ile Artvin arasında iklim, morfolojik yapı ve kültürel anlamda benzerlik

görülmüş ve ilişki ağı kurulmuştur. Kültürel benzerlikte etkili olan en önemli unsur ise, akraba ve hemşehri varlığına dayalıdır. Bu grupta yer alan kişileri göçü düşünmeye sevk eden etken ise ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerdir. Üçüncü grupta yer alan katılımcıların ise; ekonomik nedenler, hemşehri/akraba varlığı ve eğitim nedeniyle göç etme eğilimi içerisinde oldukları görülmüştür. Bu grupta yer alan katılımcıların İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Antalya, Yalova, Erzurum, Muğla, Samsun ve Kıbrıs’ı tercih ettikleri belirlenmiştir. Bursa, İstanbul, Ankara ve İzmir ise katılımcıların göç tercihlerinde ilk sırada yer almaktadır. Ekonomik, eğitim vb. nedenlerden dolayı Artvin’den göç etmeyi düşünen katılımcıların göç süreçlerinde göç nedenlerini karşılayabilecek büyük şehirleri tercih ettikleri görülmektedir (Şekil 12). Ancak bu illeri tercih etmelerinde en etkili faktörün akraba ve hemşehri varlığı olduğu düşünülmektedir. Özkiraz ve Acungil’in de (2012) belirttiği gibi; göç eden kişiler kentte karşılaştıkları sorunları daha kolay çözebilmek için büyük şehirlerde yöresel dayanışma-hemşehrilik örüntüleri oluşturmada ve bu örüntüler onlar için bir tampon mekanizma işlevi görmektedirler. Bu örüntülerin dışında önemli miktardaki katılımcı da daha önceden göç eden akraba fertlerinin yanında olma istemiyle ilk sırada İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir ve Antalya’yı tercih edebileceklerini belirtmiştir. İkinci sırada, Yalova, Erzurum, Muğla ve Kıbrıs yer almaktadır. Son grupta ortaya çıkan sonuçlar; ekonomik nedenli göçlerde özellikle akraba ve hemşehri bağlarının aktif ve güçlü olduğu durumlarda, göç edecek mesafenin de arttığını göstermektedir.

Elde edilen analiz sonuçlarına göre; katılımcıların göç tercihlerinde Bursa ve İstanbul’un öneminin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Farklı çalışmalarda da benzer sonuçlara yönelik bulgular söz konusudur. Nitekim Bahçalı’nın 2015 yılında Bursa’ya göç etmiş Artvinliler için yaptığı çalışma sonuçlarına göre, Bursa’ya göç etmiş en yoğun kitleyi Yusufeliler (%47) oluşturmaktadır. Bu sonuç bize göçmen ağlarının göç sürecindeki etkisine dair göstergeler sunmaktadır. Göçmen ilişkiler ağı en açık şekilde; “geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk

bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır” (Abadan Unat, 2002:18) şeklinde tanımlanabilir. Ve bu ağların etkisi iç göçlerde de kendisini açık bir şekilde göstermektedir. Nitekim Bursa için gerçekleştirilen çalışma, Artvinlilerin göç edilecek yer tercihlerinde *Ağ Teorisinin* geçerliliğini büyük önemde koruduğunu göstermektedir. Kışla'nın 2008 yılında İstanbul için benzer amaçla yapılan çalışmada ise Yusufelililer (%9,5) ikinci sırada gelmektedirler. Artvinli göçmenlerin göç edebilecekleri mekânların tercihlerinde, temelde

ekonomik imkânların çeşitli olduğu alanları tercih etmekle birlikte sosyal ağlarının kuvvetli olduğu alanlara öncelik verdikleri (Bahçalı ve Özözen Kahraman, 2016) görülmektedir. Bulgularımız yapılan çalışmalar ile karşılaştırıldığında; gelecekte Yusufeli ilçesinden yaşanacak göçlerin hemşehricilik, iş ve sosyo-kültürel imkânlarının çeşitliliği, Bursa hakkında sahip olunan olumlu görüşler gibi nedenlerden dolayı yoğun olarak Bursa iline yapılması beklenmektedir.

Şekil 12- Basit uyum analizi grafiği

Figure 12- Simple compliance analysis chart

Yapılmakta olan yeni yerleşim yerine de değinecek olursak; yeni yerleşim yerinde bulunan kamusal alan ve binalarının fonksiyonları genişletilmektedir. Bu durum sonucunda istihdam imkânlarında bir artış olacaktır. İstihdam imkânlarında sağlanan artışa paralel olarak göç eğilimlerinin de düşeceği ön görülmektedir. Bu olumlu etkinin aksine, yeni yerleşim yerinde yapılacak konutların nitelikleri ve eklentileri değişecektir. Nitekim geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan yöre halkının bu

durumdan olumsuz olarak etkileneceği aşikârdır. Tarım ile uğraşanlar, tarım araçlarını koyabilecek bir alandan mahrum kalacaktır. Hayvancılık ile uğraşanlar ise ahır eklentisini kaybedecektir. Ayrıca inşa edilecek konutlar, yöre halkının şu an kullandıkları hanelerden yapısal ve görünüş açısından farklı olacaktır. Müstakil konutlarda yaşamaya alışmış kişilerin çok katlı konutlarda yaşamaya başlamasıyla uyum sorunları yaşanacağı düşünülmektedir. Yapılacak modern konutların maddi karşılığı, yöre halkından önemli bir

kısımının karşılayabileceği miktardan fazla olacaktır. Böyle bir durum karşısında yöre halkı köylerinin üst kesimlerine veya uygun olan diğer alanlara yeni konutlar yapabileceklerini ya da göç etmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir.

5. Sonuç

Çoruh Havzasının sahip olduğu yüksek enerji potansiyeli önemli baraj projelerinin geliştirilmesine imkân sağlamaktadır. Havza üzerinde çok sayıda baraj projesi yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Havza baraj projelerinin yanı sıra taşkın kontrolü, sulama ve kullanma suyu temini gibi amaçlar için de kullanılmaktadır. Havzanın Artvin ili sınırları içerisinde kalan kısmında da çok sayıda ve çeşitli amaçlarla yapılmış barajlar mevcuttur.

Baraj yapımı nedeniyle yöre halkının yerinden olma süreci, Artvin sınırları içerisinde yapılan Muratlı ve Borçka barajları ile başlayıp Deriner Barajı ile devam etmiştir. Bu süreç içerisinde ise çok sayıda insanın yaşam alanı doğrudan etkilenmiş ve yöre halkının yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu yerinden edilme silsilesine son olarak Yusufeli Baraj sahasında ikamet eden yöre halkı eklenmiştir. Nitekim baraj yapımı sonrasında çok sayıda insan zorunlu olarak yerinden olacaktır. Ayrıca Yusufeli ilçe merkezinin çeşitli nedenlerle altı kez yer değiştirmiş olması, yerinden edilmeyi daha trajik hale getirmektedir. Yöre halkının hafızasında oluşan bu trajedinin yanı sıra; geçmişleri ve kültürlerine dair somut göstergelerin sular altında kalacak olmasına dayalı olarak neredeyse $\frac{3}{4}$ 'ünün baraj yapımına destek vermedikleri görülmektedir.

Gelir düzeyinin düşük olması, geçim sıkıntısı yaşanması ve geleceğe yönelik kaygılar gibi sebeplerden dolayı bu coğrafyada bulunan bireyler uzun süredir göç etme eğilimi içindedir. Verdiği göçlerin de etkisiyle ilçe nüfusu devamlı olarak azalmaktadır. Bu duruma ek olarak baraj yapımı sonrasında yöre halkının yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ünün de göç edeceği beklenmektedir.

Uygulanan Basit Uyum Analizine göre göç etmeyi düşünenlerin, göç etmeyi düşündüğü il ve bu ili tercih etme nedenleri üç grupta toplanmıştır: (i) ilk grup Yusufeli ilçe merkezine göre sağlık açısından daha fazla olanağa sahip olan ve akraba-hemşehrisi bulunan Bayburt ve Trabzon illerine

göç etmeyi düşünenleri, (ii) ikinci grup Rize'yi Artvin'e benzerliği nedeniyle tercih edenleri, (iii) üçüncü grup ekonomik nedenler, daha önceden göç etmiş olan aile ferdinin yanında olma isteği ve eğitim nedeniyle göç etmek isteyenleri kapsamaktadır. İlk grubun Yusufeli ilçe merkezine görece şehir merkezinin sağlık açısından daha fazla olanağı olması ve akraba hemşehri varlığı nedeniyle Bayburt ve Trabzon illerine göç etmeyi düşündükleri, ikinci grubun Rize'yi Artvin'e benzerliği nedeniyle tercih edecekleri belirlenmiştir. Üçüncü grubun ekonomik nedenler, daha önceden göç etmiş olan aile ferdinin yanında olma istemi ve eğitim nedeniyle göç edecekleri saptanmıştır. Ayrıca katılımcılar göç etmek istedikleri iller olarak İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir ve Antalya'yı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Ancak bu üç grup içinde yer alan illerin tercih edilmesinde akraba ve hemşehri varlığının rolü oldukça önemlidir.

Sonuç olarak elde edilen bulgular, yapılan çeşitli çalışmalar ile karşılaştırıldığında; gelecekte Yusufeli ilçesinden yaşanacak göçlerin; hemşehricilik, iş ve sosyo-kültürel imkânlarının çeşitliliği, Bursa hakkında sahip olunan olumlu görüş gibi nedenlerden dolayı yoğun olarak Bursa'ya yönelmesi beklenmektedir. Ayrıca resmi makamlarca yeni yerleşim yeri fonksiyonel olarak geliştirilmekte ve yeni iş imkânları sağlanması amaçlanmaktadır. Bu durumun neticesinde yeni iş imkânlarının oluşacağı ve göç eğilimlerinin de azda olsa azalacağı düşünülmektedir. Fakat Yusufeli'nin yeni taşınacağı alanın yöre halkının beklentilerini karşılayamaması durumunda, yaşanacak göçlerin sayısında artış beklenmektedir. Özellikle yöre halkının yapılanmakta olan yeni konutlara uyum sağlayamaması, konutların gereksinim duyulacak eklentilere sahip olmaması ve yeni konutların fiyatlarının yüksekliği gibi nedenlerden dolayı gerçekleşecek göçlerin artacağı tahmin edilmektedir.

REFERANSLAR

- Abadan Unat, N., 2002. *Bitmeyen Göç*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Alpar, R., 2013. *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Artvin Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2012. Artvin Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü faaliyet raporu, <http://artvin.tarim.gov.tr/Belgeler/Faaliyet%20Raporu.pdf>.
- Atvur, S. 2014. 'Baraj politikalarına karşı toplumsal tepkiler: Hindistan ve Türkiye'deki toplumsal hareketlerin karşılaştırılması'. *Yönetim ve Ekonomi* :2(1), 281-298.
- Bahçalı, S., 2015. 'Artvinlilerin göç tercihlerinde Bursa'nın yerinin sosyo-ekonomik ve mekânsal analizi'. *Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 249 sayfa.
- Bahçalı, S., Özözen Kahraman, S. 2016. 'Artvinlilerin göç tercihlerinde Bursa'nın yerinin sosyo-ekonomik ve mekânsal analizi'. *Coğrafya Dergisi* 33, 37-52.
- Bakırcı, M. 1997. 'Türkiye'de yer değiştiren şehirlere yeni bir örnek: Samsat'. *Türk Coğrafya Dergisi* 32, 302-365.
- Bakırcı, M. 2016. 'Barajların mekânın yeniden organizasyonuna etkileri: Melen Barajı örneği'. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 439-464.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) TD, No.190, 8.
- BOA, C.EV., (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) "Liva-i Kiskim Kaza-i Pertekrek tabi-i nesf-i Givnar nam karyede...", 271
- Cai, F., 1997. 'Recent trends of migration and population in shandong'. In Scharping, T. (eds.) *Floating Population and Migration in China*, Institut für Asienkunde, Hamburg.
- Clausen, E., 1998. *Applied correspondence analysis-an introduction*. Thousand Oaks: Sage, Kalifornia.
- Cochran, W. G., 1982. *Sampling Techniques*. John Wiley & Sons, New York.
- Das, S., K., 2016. 'A Gaze without a Gaze State, development and the internally displaced person in contemporary India'. In Padovani, F. (eds.) *Development-induced displacement in India and China: a comparative look at the burdens of growth*, Lanham- Maryland USA.
- Davin, D., 1998. 'Chinese rural society in the 1990s'. In Zhang, F. (eds.) *Gender and migration in China in Christiansen*, Village Inc. Curzon Press, Surrey.
- Demirel, M., 2010a. 'Osmanlı'da Cumhuriyet'e Yusufeli'de idari yapı'. *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1-10, Yusufeli Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- Demirel, M., 2010b. *Yusufeli tarihi*. Yusufeli Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- DSİ, 2006. Yusufeli Barajı ve HES projesi çevresel etki değerlendirmesi raporu, http://www2.dsi.gov.tr/yusufeli_projesi.pdf.
- DSİ 26. Bölge Müdürlüğü, 2017. Yusufeli Barajı ve HES projesinde ana kayaya ulaşıldı, <http://bolge26.dsi.gov.tr/haberler/2017/04/21/yusufeli-baraji-ve-hes-projesinde-ana-kayaya-ula%C5%9Fildi>.
- Dutta, M., 2017. 'Development, displacement and women in India'. In NHIT. (eds.) *National Conference on Contradiction, Conflict and Continuity: Their Significance in Contemporary Society*, Allied, Durgapur.
- Erbaş, S. C. 2010. 'Öğdem'den Ahalt'a Yusufeli'. *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 25-30, Yusufeli Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- Fakioğlu, S., Kağncıoğlu., 2009. 'Doğu Karadeniz Ve Çoruh Havzalarının hidroelektrik enerji üretimi açısından değerlendirilmesi' *Forum 2009: Doğu Karadeniz Bölgesi hidroelektrik enerji potansiyeli ve bunun ülke enerji politikalarındaki yeri*, 40-50, Trabzon.
- Fuggle, R., Smith, W. T., 2000. 'Large dams in water and energy resource development in the People's Republic of China'. *Country Review Paper*, Cape Town, South Africa Republic.

- Heming, L., Waley, P., Rees, P., 2001. 'Reservoir resettlement in China: past experience and the Three Gorges Dam' *The Geographical Journal*, 167(3), 195–212.
- Işıklar, E., Yılmaz, V., Çoşkun, D. 2011. 'Eskişehir'deki üniversitelerde görevli akademik personelin iş tatmini ve duygusal tükenmişliklerinin Log-linear Modeller ve Correspondence Analizi ile incelenmesi'. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 26(2), 113-134.
- Kayhan, M., Alan, İ., 2012. Türkiye Alansal Yağış Analizi, <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/kitaplar/alansalyagisanalizi.pdf>.
- Kışla, İ., 2008. 'Sosyal Politika açısından Artvin'den İstanbul'a göç'. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi*, İstanbul Üniversitesi. 303 sayfa.
- Koday, Z., Erhan, K., 2010. 'Yusufeli ilçesinin idari coğrafya analizi'. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-11.
- Li, C., 1998. 'Surplus rural labourers and internal migration in China'. In Bakken, B. (eds.) *Migration in China*, Migration in China Nordic Institute of Asian Studies Report Series, No: 31, Copenhagen.
- Özalp, M., Yüksel E., Yıldırım, S., 2012. 'Cbs yardımı ile Çoruh Nehri üzerinde planlanan baraj ve yol projelerinin neden olacağı arazi kullanım değişiminin ve arazi tahribatının belirlenmesi'. *IV. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 81-90, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Özdamar, K., 2002. *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi-II*. Kaan Yayınları, Eskişehir.
- Özgiraz, A., Acungil, Y. 2012. 'Hemşehri derneklerinin kentleşme sürecindeki rolü (Tokat örneği)'. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 29(1), 247-272.
- Paranjpye, V., 1988. *Evaluating the Tehri Dam: an extended cost benefit appraisal*. Indian National Trust for Art and Cultural Heritage, New Delhi.
- Richter, B. D., Postel, S., Revenga, C., Scudder, T., Lehner, B., Churchill., Chow, M. 2010. 'Lost in development's shadow: the downstream human consequences of dams'. *Water Alternatives* 3(2), 14-42.
- Routledge, P. 2003. 'Voices of the dammed: discursive resistance amidst erasure in the Narmada Valley, India'. *Political Geography* 22, 243-270.
- Roy, A., 1999. The Greater Common Good, <http://www.narmada.org/gcg/gcg.html>.
- Sariş, F., Hannah, D. M., Eastwood, W. J., 2010. 'Changes In Precipitation And River Flow In Northeast Turkey: Associations With The North Atlantic Oscillation'. *Sixth World FRIEND Conference In Global Change: Facing Risks and Threats to Water Resources*, 568-575, Fez, Morocco..
- Sever, R., 2010. 'Yusufeli Barajı ve bazı çevresel etkileri'. *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 193-206, Yusufeli Belediyesi, İstanbul.
- Sever, R., Ulu Kalın., Ö. 2010. 'Artvin İlinde yapılan/yapılmakta olan barajlar hakkında Artvin halkının bazı görüşleri'. *Doğu Coğrafya Dergisi* 15(23), 65-79.
- Seyfullahoğulları, A. 2003. 'Çapraz tabloların analizi ve ticari malların değerlendirilmesiyle ilgili bir uygulama'. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 4, 39-60.
- Sönmez, M. E. 2012. 'Barajların mekân üzerindeki olumsuz etkileri ve Türkiye'den örnekler'. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, 213-231.
- Sucu, S., Dinç, T., 2008. 'Çoruh Havzası Projeleri'. *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi 1. Cilt*, 33-38, TMMOB, Ankara.
- Suner, A., Çelikoğlu, C. C. 2010. 'Toplum tabanlı bir çalışmada çoklu uygunluk analizi ve kümeleme analizi ile sağlık kurumu seçimi'. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25(2), 43-55.

- Şenlik, İ. 2013. 'Hidroelektrik santrallerinin çevre, kültür ve toplumsal yaşama etkileri, HES'lere yeşil enerji sorgusu'. *Elektrik Mühendisliği Dergisi* 447, 45-50.
- Tıraş, M., Kaya, G., Sevindi, C., 2010. 'Yusufeli ilçesinde köylerin coğrafi özellikleri'. *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 177-192, Yusufeli Belediyesi, İstanbul.
- Tilt, B., Gerkey, D. 2016. 'Dams and population displacement on China's Upper Mekong River: Implications for social capital and social-ecological resilience'. *Global Environmental Change*, 36, 153-62.
- TUİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı,
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Genel Kurul Tutanağı, 2015.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic_yazici?P4=22403&P5=H&page1=25&page2=25.
- Ünal, Ç. 1998. 'Yeniden yerleştirme sorunları, çözüm önerileri ve bir örnek'. *Türk Coğrafya Dergisi* 33, 163-182.
- Wilmsen, B., Webber, M., Duan, Y. 2011. 'Involuntary rural resettlement: resources, strategies, and outcomes at the Three Gorges Dam, China'. *The Journal of Environment & Development*, 20, 355-380.
- World Commission on Dams, 2000. Damsand Development Report,
https://www.internationalrivers.org/files/attachedfiles/world_commission_on_dams_final_report.pdf.
- Yusufeli Belediyesi, 2014. Yusufeli Yeni Yerleşim Yeri İmar Planı Askıya Çıktı,
<http://yusufeli.bel.tr/hbr-detay-381.html>.